

II. rész

Erdélyi korteskörutak

Avagy mit takar a nemzeti találkozások ceremóniája

Távoli népeket kutató antropológusok gyakran számolnak be olyan törzsekről, amelyek a hozzájuk érkező idegent nem kenyérrel és sóval, hanem új identitással kínálják. Nem fejet hajtanak az érkező előtt, hanem nevet adnak neki, személyiségjegyet kínáló tulajdonsággal ruházzák fel, feleség vagy család adományozásával a helyi közösség tagjává teszik. Saját érdekeik alapján, a szó szoros értelmében véve bekebelezik, figyelmen kívül hagyva, hogy ki volt és mit akart. Amennyiben az idegen mégis ragaszkodik ahhoz, hogy saját magáról beszéljen az őt befogadók körében, akkor elmondhatja viszontagságos utazása történetét vagy az utazás egyes, emberpróbáló epizódjait. Korábbi történeteire, otthon hagyott világára a vendéglátók nem kíváncsiak, sokkal fontosabb, hogy jól játssza azt a szerepet, jól jelenítse meg azt az identitást, amit a vendéglátók - az ott tartózkodás idejére - neki tulajdonítanak.

A „terepmunkára” induló politikus, vezető közéleti személyiség gyakran kerül olyan helyzetbe, hogy a róla kialakított pozitív képnek, elvárásnak kell megfelelnie, esetleg éppen a negatív képet megcáfolnia. Ha a szóbanforgó személy rutinos közéleti szereplő, ez nem is okoz gondot, hiszen az otthonos terepen mindig hamar fölismeri, hogy a fogadó közönség a híve-

iből vagy ellenségeiből verbuválódott-e. Mindkét helyzetre van viselkedési stratégiája, a megjátszás pedig már nem igazán nehéz feladat.

Igen ám, de mi van olyankor, ha nem ismerős a közéleti szereplésre kiválasztott terep? Amikor a politikusnak mint érkező idegennek fogalma sincs arról, hogy az őt fogadók között a támogatók vagy az ellenfelek vannak-e többségben? S amikor nem tudhatja, hogy a fogadó közösség egyáltalán alakított-e róla valamilyen képet, s ha igen, akkor milyent? Ilyenkor mintegy ösztönösen a „személyi varázs” eszköztárához nyúl. Magáról beszél, a hivatalnoki arc helyett mindenáron az emberi arcát szeretné megmutatni, anekdotázik, a személyes élettörténet epizódjait veszi elő. Közben egyre bizonytalanabb lesz, mert a tartózkodó udvarias mosolyokon jól láthatja, hogy nem ezt várják tőle. Valami furcsa ambivalenciát érez a levegőben. Vendéglátói egyidőben kedvesek és gyanúsán tartózkodóak. Mosolyognak és számonkérnek. Kérnek és kioktatnak. Meghajolnak és lemondóan legyintenek. Cinkosak és kárörvendőek. S mindezt nyilvánosan teszik, nemegyszer felrúgva a jómodor szabályait.

Olyan helyzet ez, mint a távoli törzshöz érkező idegené. Azzal a nem csekély különbséggel, hogy a fogadó közösség által felkínált identitást nem hozzák az érkező tudomására. Nem nevezik meg őt, nem mondják meg az új nevét, nem mutatják meg pontosan a helyét. De azt elvárják, hogy mindezt ő maga találja ki, fedezze fel, és a fölismert identitás alapján viselkedjen úgy, ahogyan azt a fogadó közösség elvárja tőle.

Erdélyben járva a magyarországi politikus óhatatlanul szembe találja magát az idegen világba érkezés minden lehetséges ambivalenciájával. Olyan terep ez, amely múltjában, szimbólumaiban, beszédmódjaiban ismerős, talán tájaiban és a tájak nemzetiségi főszereplőinek arcvonásaiban is az. Magatartásaiban azonban alapvetően bizonytalan és ismeretlen vidék. Ez nem is csoda, hiszen ez a terep a magyarországi politikus számára „ma-

gyar terep” ugyan, de nem otthoni terep. Nem jelent közvetlen támogató szavazatokat, nem szól bele a népszerűségi index alakulásába, s nem foglal magába tényleges, kölcsönös előnyöket és lekötelezettségeket jelentő saját klientúrát sem. Azt mondhatná bárki, hogy a politikus magára vessen, ha nyílt vagy burkolt korteskörút keretében ilyen bizonytalan, csuszamlós terepre lép. Ez azonban a helyzet nagyon felületes megítélése lenne. Az erdélyi terep ugyanis - eltérően a távoli törzsi kultúráktól - várja a „vendégeket”, a magyarországi politikusok érkezését. A fogadtatás többszintű és mély felemássága pedig olyan jelenség, amely jóval túlmutat a korteskörutak hatékonyságának problematikáján.

A politikust fogadó közösség oldaláról nézve a magyarországi politikus látogatása,

a találkozási helyzet

mindig rendkívüli esemény. A fogadó város elitje nem tesz különbséget a nyilvánosan is meghirdetett kortesút vagy a bizalmasnak tervezett háttértalálkozó között. Minden változatot fontosnak és rendkívülinek tart, s az érkező politikusra minden típusú találkozásban hasonlóképpen tekint. Akár van nyilvános szereplés, akár nincs, az úgynevezett érdembeli találkozó mindig zárt ajtó mögött, válogatott résztvevőkkel történik. A terem ajtaját a szervezés módja tartja zárva az illetéktelenek előtt. A résztvevőket mindig titokban szervezik be, részint a közéleti funkció, de méginkább a személyes bizalmi kapcsolatok mentén. A találkozó előtti napokban az elithez közeli ismerősök nem szólnak egymásnak a várható találkozóról, mert nem tudhatják, hogy a másoknak vajon szóltak-e „fentről”. Egyébként sem szívesen foglalkoznak újabb résztvevők toborzásával, mert úgy tudják, hogy egy találkozás annál értékesebb, minél kevesebben vannak jelen. A szer-

vezés e sajátos titkosítása révén minden város magyar elitjéből formálódik egy szűkkörű csoportból álló „találkozási felület”, amely a találkozási helyzetekben a várost, a vidéket, a „magyarságot” minden érkező neves személyiség előtt képviseli.

A találkozási helyzet Pavlov tanulmányaiba illően hívja elő a feltételes reflexeket. Csak példaként említem, hogy ezekben a helyzetekben az egyébként igen pragmatikus, vállalkozást vezető mérnökember egykettőre sikeresen magára ölti a magyarság gondjaitól súlyosan érintett, szenvedő humán értelmiségi pózát. Senki nem tudja, ő maga sem, hogy miért teszi ezt. Látszólag így kell cselekedni. A humán képzettségű, több évtizedes múlta visszatekintő nemzetiségi elit „kisebbségdramaturgiája” ezekben a találkozási helyzetekben automatikusan ugrik elő, és olajozottan működik. A meglepett magyarországi politikus okkal feltételezi, hogy itt mindig, mindeki, mindenkor ilyen.

A találkozási helyzetekben sikeresen játszott „kisebbségdramaturgia” soktényezős dolog, s nagyon helytelen lenne csupán panasz-sorozatokra leszűkíteni. Van benne büszkeség és önérzet is bőven („mi tudjuk, hogy mi kell nekünk”, „csak mi tudjuk, hogy itt mi a helyzet”, „itt mi tartjuk a frontot”), s nem jelentéktelen mennyiségű számonkérés. Ezért a találkozás ceremóniája a szakrális elemek mellett egész sor profán gesztusnak és szövegnek is helyet ad. Olyan minősítések is elhangzanak a vendég politikus irányába, amelyek hangnemben, stílusban, szóhasználatban aligha férnek össze a bemutatkozó kézfogást kísérő hajbókoló gesztussal, vagy az ez alkalomra fölvetett mintás nyakkendővel. A vendég időnként okkal bizonytalanodik el, hiszen sosem egészen világos, hogy egy ilyen találkozási helyzetben neki adni kellene-e (legalább ígéreteket), vagy éppen túrnie (a többé-kevésbé átlátszó kioktatásokat vagy éppen gorombaságokat). A fentiekben már említett ösztönös védekezési módjával, a személyes elemek előtérbe hozásával csak a támadási felületét növeli, s ha idejében

nem hagy fel ezzel a gyakorlattal, akkor igazán kínos helyzetekbe is kerülhet.

Jó kérdés az, hogy ezekben a találkozási helyzetekben miért hajt rá minden résztvevő a kisebbségi dramaturgiára? Miért kattan be minden találkozási helyzetben ugyanaz a magatartás- és szövegrepertoár? A szabályozott kollektív önmutogatás kinek milyen mértékben hasznos? Miért függesztik fel - a találkozás idejére - a pragmatizmus és realizmus minden formáját? Jó kérdés, hiszen a hétköznapi életben egészen biztosan nem a találkozási ceremónia szabályai szerint viselkednek és gondolkodnak, nem e dramaturgia szerint élnek. A magyarázatot - legalább részben - az érkező politikusnak tulajdonított, tételesen ki nem mondott identitásban kereshetjük.

Az érkező magyarországi politikustól elvárt szerep, a találkozási helyzet idejére kitermelt és működtetett

vendégidentitás

lényege az, hogy az érkező személyt - személyes adottságoktól, pártállástól és kormányzati funkciótól függetlenül - egyfajta kormánybiztosi, még pontosabban fogalmazva „nemzetbiztosi” habitusba kényszeríti. Olyan vegytiszta képviselői szerepbe, amely nincs tekintettel arra, hogy az éppen idelátogató személy kicsoda, mivel foglalkozik, mi érdekli, milyen személyes és családi története van, melyik párthoz tartozik, mekkora egyéni befolyása és kapcsolatrendszere van, milyen ideológiákat vall vagy képvisel.

A vendéglátók szemében a „nemzetbiztosi” szerep sajátos egyéni adottságok és sajátos cselekvési lehetőségek (funkciók) együttesét jelenti. Eleve abból indulnak ki, hogy az érkező politikus birtokolja mindezeket, és identitásának lényegét ezen adottságok birtoklása, illetve ezen funkciók betöltése adja. Aki nem felel meg

ennek az identitásnak, az nem igazi „magyar politikus”, illetve olyan mértékben „magyar politikus”, amilyen mértékben megtesztíti és működteti ezt az identitást.

A „nemzetbiztosi” identitás első és legfontosabb összetevője az, hogy a vendég feltétlenül meg akarja hallgatni az erdélyi magyarokat. Nem egy város, egy vidék, egy szakma képviselőit, hanem az erdélyi magyarokat. Ez a meghallgatás nyilván együttérző, azonosuló meghallgatást jelent, s nem csupán a fölvetett kérdések gépies lejegyzését. Ezért az érkező magyarországi politikus elsősorban nem személy, hanem „intézmény”, a vele való találkozás pedig „a szókimondás helye és ideje”. Szerepének közvetítő, mediátori eleme is van. Ez azt jelenti, hogy „otthon” nem személyi érdekei, adottságai és mérlegelései alapján fog szólni a tapasztaltakról, hanem „hivatásból”. Személyesen is közbenjárhat, de a lényeg a közvetítés, illetve - a találkozási helyzetben - a majdani közvetítés bizonyosságának hathatós, minden jelenlévő számára egyértelműen fölfogható jelzése.

Mint minden mediátor, az érkező magyar politikus is „eszköz” a fogadó közösség számára. Meg kell testesítenie azt a (vélt) magyarországi érdeket, amelyet a kisebbségi elit a mindenkori magyar vezetés részéről a határon túli magyarok ügyében elvár. Mivel ez az érdek explicit módon és egységesen soha nem fogalmazódott meg kisebbségi oldalról sem, nem véletlen, hogy a fogadó közösség a találkozási helyzetekben sokkal inkább szimbolikus gesztusokat és összekacsintásokat vár, mintsem konkrét cselekvési elképzeléseket. Ha a politikus sikeres akar lenni fogadói körében, akkor a „nemzetiségi dramaturgiát” játszókkal szemben a „nemzeti dramaturgiát” neki is játszania kell.

Az eszköz-szerepből adódik az is, hogy a fogadó közösség jogosnak tartja a számonkérést, adott esetben a vádaskodást is. A találkozási események száma kevés, ezért a fogadó közösség úgy gondolja, hogy azt maximálisan ki kell használnia. Nem csupán a panaszkok és kérések kimondására, hanem önmaga ambivalens,

hol hajbókoló, hol renitenskedő szerepének fölmutatására is. A fogadó közösség a mediátor révén önmagáról is üzen, s ezt az üzenetet mindig beleviszi a találkozásba. A vendégpolitikus nem mindig jön rá, hogy ez a renitenskedő, számonkérő vagy éppen elutasító magatartás nem a személyének szól, hanem csupán a nyugvópontra nem jutó „nemzetiségdramaturgia” része. Ezért a „nemzetbiztosi” szerep alkalmankénti megélése sok kellemetlen mozzanattal járhat. Céltalannak látszó odamondogatásokra, nyers fogalmazásokra, számonkérésekre, kritikára lehet számítani, miközben folyamatosan jelen van a joviális, azonosulást ígérő/gyakorló magatartások készlete is.

A találkozási események után mindig jelentős

az utólagos átbeszélések

mennyisége és társadalmi szerepe. Most már nem titok a találkozón való részvétel, sőt, helyi szinten presztízst növel az a mondat, hogy „ott voltam én is”. A résztvevők tettetett csodálkozással veregetik meg jó ismerőseik vállát: „lám, lám, hogy maradhattál ki, elfelejtettek neked szólni”, „kár, hogy nem voltál ott”, „ha tudtam volna, hogy nem hívtak, szóltam volna a szervezőknek, vegyenek föl a listára”, „miért nem szóltál, hogy akarsz jönni, alig voltak néhányan”. E kisstílusú közéleti játékok futtatásán túl azonban az utólagos átbeszéléseknek más szerepük is van. A résztvevők egymás közti beszélgetéseikben, illetve a másoknak elmondott történeteikben mindig kiértékelik a találkozási eseményt, s ezek az értékelések döntően negatívak. A vendégpolitikust mindig „lefokozzák” abban az értelemben, hogy hol és milyen mértékben nem felelt meg az általuk elvárt „nemzetbiztosi” szerepnek.

Mivel a sikeres találkozás - 1990 óta még mindig - elsősorban formai és nem tartalmi kérdés, a pragmatikusabb modellt követő magyarországi politikai szereplőknek kevés esélyük van arra, hogy erdélyi „találkozásaikon” sikeresek legyenek, míg a „nemzetdramaturgia” eszköztárára alapozóknak erre sokkal nagyobbak az esélyeik. Az elmondottak természetéből adódik, hogy pártérdekeket nem, vagy alig-alig lehet megjeleníteni, még kevésbé érvényesíteni. Amíg a romániai magyar elit körében a „találkozási felületek” szerkezete át nem alakul, az érkező magyarországi politikus kénytelen-kelletlen egy klasszikus értelemben vett „törzsi” játék foglya. Ki kell töltenie egy szerep-sémát, amelyet a fogadó közösség kitalált számára, miközben meg sem mondják neki, hogy mit kell megjátszania. Ha szerencséje van, eltalálja, ha nincs szerencséje, akkor értetlenül áll az ambivalens helyzet előtt. Nincs olyan szerencsés helyzetben, mint a távoli világ kultúrájába érkező idegen, akit a törzs - archaikus módon?! - őszintén fogad, és rámutatással adja meg az érkezés pillanatában a betöltendő szerep-sémát és az ahhoz rendelt identitást. A mai, látszólag nem archaikus világban a „más” közösségbe való belépésnek immár kockázata, tétje is van. Lehet veszíteni, és még nagyobbat veszíteni. Persze a közélet és a politika világában nem ijedünk meg attól, hogy a kisebb veszteséget nyereségnek nevez- zük.

Ez azonban már nem a fogadó közösség játéka.